

Fronda

Voandeira do Arquivo Histórico Provincial de Ourense

Nº 24

Ano 4

setembro-outubro 2009

A documentación notarial (III) OS PROTOCOLOS NAS ÉPOCAS MODERNA E CONTEMPORÁNEA

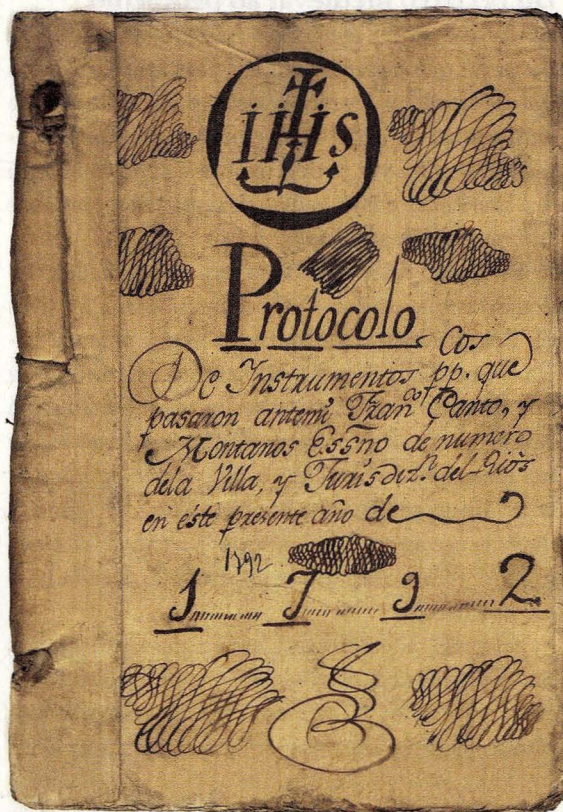
Como cada 31 de decembro, o derradeiro día de 1792 o escribán **Francisco Canto y Montanos** confeccionou o **protocolo** das escrituras que autorizara desde o primeiro día dese ano. «Protocolizar» as escrituras consistía en reuni-las en orde cronolóxica, numerar cada folla e asinar ao final unha **dilixencia de peche** na que o escribán daba fe de que todas as escrituras incluídas neste «registro del año que oy espira, ... pasaron y [las] ... otorgaron ante mi las personas que respectivamente refieren, en presencia de los testigos que citan, pueblos, días y meses que cada [escritura] enuncia ... y todos ellos se componen de ciento y cinquenta y dos ojas utiles ... y para que conste lo signo y firmo».

Para facilitar a localización das escrituras elaborou un **índice** das mesmas no que consta o tipo de acto ou negocio xurídico, o nome dos outorgantes e o número de folio de cada unha das escrituras: «Testamento de María Manso, vecina de Villar de Vos», «Venta que otorgo Francisco Fernandez, vezino del lugar de Abedes a favor de Joseph y Antonio Garcia ... vecinos de Berrande...»

Por último, antes de coser e encadernar conxuntamente o índice, as escrituras e a dilixencia de peche, deseñou unha **portada** na que, con letra coidada e de maior tamaño, asentou o ano do protocolo, o seu nome e o «oficio» que ocupaba (escribano de número de la Villa y Jurisdizion de Riós). Seguindo o costume da época, tamén incluíu unha invocación a Xesús Cristo (IHS) na parte superior e algúns elementos decorativos de tipo caligráfico.

En esencia, esta é a práctica que realizaron os escribáns e notarios para a confección de protocolos desde 1503. Neste ano os **Reis Católicos** promulgaron unhas Ordenanzas nas que regulaban con detalle a actividade notarial. Nelas mándase que cada escribán «tenga un **libro de prothocolo enquadernado** ... en el qual haya de escribir e escriba por estenso las notas de las escrituras que ante el pasaren...»

A vixente **Lei do Notariado**, que data de 1862, recolle a mesma noción de protocolo cando o define como «a colección ordenada das **escrituras matriques** autorizadas durante un ano ... [formalizado] en un ou máis tomos encadernados, foliados con letra e cos demais requisitos que se determinen...».

1792, decembro, 31. Riós.

Protocolo notarial correspondente ao ano 1792 de Francisco Canto y Montanos, escribán de número da vila e xurisdición de Riós.

Original; escritura humanística; 6 follas, 152 folios, 1 folla; 220 x 315 mm.

AHPOu. Protocolos notariais de Francisco Canto y Montanos, C. 2567/ 10.

Diligencia de peche do protocolo de Francisco Canto y Montanos. 1792

Do rexistro medieval ao protocolo

Aínda que xa no século XIII Afonso X sentara as bases do que ía ser o protocolo notarial –mandou que os escribáns levasen rexistro das escrituras que autorizaban– o certo é que nestes **rexistros** baixo-medievais rara vez se desenvolvía o contido íntegro das escrituras e isto podía ocasionar problemas de **inseguridade xurídica**.

Evitar iso foi a finalidade das mencionadas Ordenanzas que os Reis Católicos publicaron a través da **Pragmática de Alcalá de 1503**, pola cal nacia o protocolo notarial no sentido actual. Pese a que durante moito tempo se lle seguiu chamando rexistro, como en época medieval, nesa disposición mándase que os escribáns confeccionen anualmente un **libro protocolo** coas escrituras producidas durante ese ano natural, *in extenso*, é dicir, co texto íntegro, reunidas en **orde cronolóxica**, foliadas e encadernadas.

Ademais, a pragmática tamén mandaba que os protocolos de cada escribanía foran entregados ao sucesor no «oficio» co que a **obriga de custodia** dos protocolos por parte dos escribáns se viu reforzada.

Matriz, copias e papel timbrado

A Pragmática de 1503 establece de maneira explícita que cada unha das escrituras inseridas no protocolo son a **matriz orixinal e única**. En cada unha delas asinarán as partes, en sinal de consentimento, o mesmo que as testemuñas –se as houberse– e, por último, o escribán que coa súa sinatura autoriza o documento e o eleva a **escritura pública**.

Con anterioridade as escrituras orixinais eran as que se lles libraban aos outorgantes; por exemplo o contrato de compravenda que se lles entregaba ao vendedor e ao comprador. O escribán tan só levaba rexistros nos que asentaba, máis ou menos abreviadas, as escrituras que autorizaba. A partir da Pragmática de 1503, a escritura orixinal ou matriz queda en poder do escribán e formará parte do protocolo dese ano. Os documentos entregados aos outorgantes terán carácter de copia, se ben con valor de escritura pública e garantías de autenticidade, posto que o escribán coa súa sinatura dá fe de que reproducen literalmente o contido da matriz. Este tipo de copia coñécese co nome de **copia auténtica**, a diferencia da **copia simple**, na que tan só se transcribe a matriz pero sen elementos de validación que certifiquen a autenticidade do seu contido. Desde **1637** houbo que redactar as escrituras sobre **papel timbrado**, tal e como se pode ver na ilustración

Os protocolos notariais no AHPOu

En **1931** dispúxose a creación de **arquivos históricos provinciais**, coa idea de que os protocolos notariais constituíran o seu «fondo inicial e preferente». Deberían ser remitidos desde as distintas notarías da provincia cando cumprisen cen anos. Só nas provincias cuxa capital fose sede de colexio notarial (como A Coruña) serían conservados en **arquivos históricos de protocolos**, dependentes do respectivo colexio.

O AHPOu foi creado en 1943, pero por distintas razóns os protocolos non comezaron a ingresar ata **1961**. Dende entón, segundo van cumprindo os cen anos de antigüidade, as notarías da provincia os remiten regularmente a este arquivo, de xeito que na actualidade o AHPOu custodia máis de **28.700 protocolos** datados entre **1519 e 1909**.

Unha parte dos protocolos do distrito de Ourense atópanse no **Arquivo Histórico Diocesano** xa que en 1809, con motivo da entrada das **tropas napoleónicas** na cidade, foron entregados ás autoridades eclesiásticas para salvalos dunha posible destrución por parte dos franceses.

En xeral, son unha fonte histórica ben conservada para todo o territorio, o que posibilita a realización de investigacións de carácter comparativo para distintas áreas xeográficas da provincia de Ourense, de Galicia e de España.